

А. М. Шубадзёрава (Магілёў, Беларусь)

ПАРЦЭЛЯВАНЫЯ КАНСТРУКЦЫІ Ў ДРАМАТУРГІЧНЫХ ТВОРАХ І. ШАМЯКІНА

The article analyzes the parceled design in the dramatic works of the Belarusian writer Ivan Shamyakin.

Сінтаксіс сучаснай драматургіі адметны ўжываннем канструкцый, якім уласцівы адзнакі гутарковага стылю. У першую чаргу гэта мае дачыненне да няпоўных і аднастаўных сказаў, а таксама да парцэляваных адзінак. Слоўнік-даведнік лінгвістычных тэрмінаў [1, с. 272] трактуе парцэляцыю як “падзел сказа, пры якім змест выказвання рэалізуецца не ў адной, а ў дзвюх ці некалькіх інтанацыйна-сэнсавых адзінках маўлення, размешчаных адна за другой пасля раздзяляльнай паўзы”. Гэта з’ява прыцягвае ўвагу мовазнаўцаў з другой паловы XX стагоддзя. Нягледзячы на лінгвістычную распрацаванаць дадзенай праблемы, застаецца шмат спрэчных і складаных пытанняў. Па-першае, канчаткова не высветлена лінгвістычная сутнаць парцэляцыі. Па-другое, да гэтага часу не размяжоўваюцца такія сумежныя сінтаксічныя з’явы, як парцэляцыя і далучэнне. Па-трэцяе, няма адзінага падыходу да класіфікацыі парцэляваных канструкцый.

Нявырашанасць многіх пытанняў не ўплывае, аднак, на частату выкарыстання парцэляваных структур у розных тыпах тэкстаў, у тым ліку і драматургічных. У п’есах І. Шамякіна парцэляцыя – дзейсны стылістычны прыём, які дазваляе не толькі сэнсава і экспрэсіўна ўзмацніць тыя ці іншыя

часткі выказвання, але стварыць выразны партрэт персанажа, па-мастацку намалюваць з'яву, падкрэсліваючы асобныя дэталі. Напрыклад: *[Ваня:] Начарці схему школы. Падыходаў да яе. Каб кожны ведаў, куды паўзіці. У якое акно ўскочыць.* [2, с. 271]. Рэпліка персанажа ўяўляе сабой адну парцэляваную канструкцыю, якая складаецца з асноўнай (базавай) часткі *Начарці схему школы* і трох парцэляваных *Падыходаў да яе; Каб кожны ведаў, куды паўзіці; У якое акно ўскочыць*, прычым парцэлят *Каб кожны ведаў, куды паўзіці* з'яўляецца асноўнай часткай у адносінах да наступнай парцэляванай адзінкі. Дадзены стылістычны прыём падкрэслівае важнасць аддзеленых частак выказвання і разам з тым выступае як сродак характарыстыкі персанажа – разважлівага, удумлівага камандзіра-юнака.

У драматургічных творах І. Шамякіна ў пераважнай большасці выпадкаў парцэляцыя адбываецца ў межах простага сказа: *[Яўгенія:] Яснікаў атрымае за сваю працу ў будучым. І грошы, і званні.* [2, с. 310]. Высокую ступень парцэляванасці ў простым сказе маюць наступныя канструкцыі: а) аднародныя выказнікі (у сувязі з тым, што кожны аддзелены элемент валодае прэдыкатыўнасцю): *[Іна:] Старэе маці... Слязлівай робіцца... Але крычаць стала менш...* [2, с. 186]; б) удакладняльныя і аднародныя акалічнасці: *[Галя:] Там акопы выкапалі. Каля плота.* [2, с. 272] і *[Іна:] Ты ўвесь час працаваў за мяне... У доме, на гародзе... Усюды...* [2, с. 160]; в) аднародныя дапаўненні: *[Алёша:] І мы павінны помсціць за смерць нашых... За нашых дзетдамаўцаў – за Ваню Гурбана, за Надзечку, за Петрыка... За тых жанчын... За тых чырвонаармейцаў...* [2, с. 227].

У п'есах І. Шамякіна парцэлююцца і складаныя сказы, найчасцей складаназлучаныя, радзей складаназалежныя. Паказчыкамі падзелу выказвання ў такіх канструкцыях з'яўляюцца: а) злучнікі (злучальныя і падпарадкавальныя), якія ўваходзяць у парцэлят: *[Ева Васільеўна:] Няхай ты быў вінаваты... Але ж ты столькі пакутаваў.* [2, с. 191] і *[Валоўнікаў:] Так мне хацелася затрымаць гэтых дзетак ды – у наш дом. Каб не блукалі яны больш і каб фашысты не стралялі ў іх на дарогах.* [2, с. 242]; б) агульная лексема, якая належыць і асноўнай частцы, і парцэляту (гэта характэрна толькі для складаназлучаных сказаў): *[Дзед Піліп:] Пастаў-ка ты, хлопце, пад свой язык тармазы. А то ён без тармазоў у цябе* [2, с. 288].

Асноўная функцыя парцэляцыі ў любым тэксце – функцыя экспрэсіўнага выдзялення той ці іншай часткі выказвання. Гэта функцыя з'яўляецца пастаяннай ва ўсіх парцэляваных канструкцыях, якія сустракаюцца ў драматургічных творах І. Шамякіна. Аднак парцэляваныя адзінкі ў шамякінскіх п'есах маюць дадатковую (факультатыўную) семантыку: а) ацэначную: *[Галя:] Добрыя ў яго вочы. Ясныя, светлыя. Светлыя, як розум яго. І праніклівыя.* [2, с. 280]. Такая семантыка ўласціва,

як правіла, парцэляваным азначэнням або выказнікам, якія выражаны прыметнікамі ці іншымі часцінамі мовы з агрыбутыўным значэннем: [Іна:] *Я была такая разуменькая... Геніяльная... Таленавітая...* [2, с. 161]; б) удакладняльную: [Валоўнікаў:] *Усе станем. Усе! Старыя, жанчыны, дзеці. Але. І дзеці!* [2, с. 247]. Найчасцей у п'есах І. Шамякіна выкарыстоўваюцца парцэляваныя канструкцыі, якія ўдакладняюць месца дзеяння: [Кандрат:] *У вас жа там Глыбоцкае лясніцтва пад бокам, а вы да нас... У такую далеч – на дровы...* [2, с. 166]; в) часавую: [Шушка:] *Ты будзеш мець такі пачастунак заўтра ўранні і ўвечары, паслязаўтра. Кожны дзень.* [2, с. 267]; г) спосабу дзеяння: [Іна (уедліва):] *Разумна заляцаецца... прывабліваеце... Пазгычна... З акардэонам...* [2, с. 207]; д) эмацыйную: [Ева Васільеўна:] *А гэта грошы... З кніжкі зняла... Гэта пенсія... Ініна... За цябе. Пенсію за цябе давалі...* [2, с. 188]. У дадзеным выпадку парцэляцыя імітуе маўленчую манеру гераіні і дапамагае перадаць яе ўсхваляванасць і ўзрушанасць; е) выяўленчую, сутнасць якой заключаецца ў тым, што парцэляцыя падзяляе тэкст такім чынам, што дзеянні, якія адбываюцца паслядоўна, падаюцца нібы ў асобным кадры: [Алёша:] *Мы з дэдома. Мы адступалі. Хацелі эвакуіравацца. Але не паспелі.* [2, с. 239].

Адначасова з парцэляцыяй для ўзмацнення мастацка-выяўленчага эфекту ў драматургічных творах І. Шамякіна выкарыстоўваюцца і іншыя прыёмы і фігуры экспрэсіўнага сінтаксісу, такія як параўнанне: [Галіна Аркадзеўна:] *Як вы ўмеце адхіляцца ад шчырага адказу! Як дыпламат.* [2, с. 186], лексічны паўтор: [Яўгенія:] *Па норме музыколы я вяду тры класы дзяцей. Плюс маладзёў, з дарослымі працаваць цяжэй, чым з дзецьмі. Плюс хор. Плюс канцэрты ў клубе, якія ты прымушаеш мяне даваць...* [2, с. 309].

Літаратура:

1. Розенталь, Д.Э., Теленкова, М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – 2-е изд. – Москва : Просвещение, 1976. – 543 с.
2. Шамякін, І. Экзамен на восень. Кінааповесці і п'есы. / І. Шамякін. – Мінск : Маст. літ., 1975. – 432 с.